

Hoe vormt het onderwijs jongeren?

Goede voorbeelden uit de praktijk – Jaarboekje 2010

ONDERWJS **raad**

Hoe vormt het onderwijs jongeren?

Goede voorbeelden uit de praktijk – Jaarboekje 2010

Inhoudsopgave

	Het thema van 2010 Hoe vormt het onderwijs jongeren?	5
	Het thema nader verklaard Geert ten Dam: "Kennisoverdracht en vorming versterken elkaar"	6
	Burgerschapsvorming op basisschool Het Avontuur in Almere Loes van der Ouderaa: "Vormingsactiviteiten doe je grotendeels tussendoor" Ingrid Verheggen: "Het begint met superieure leraren"	11 12 16
	Cultuuroverdracht op het Sint Maartenscollege in Maastricht André van Dijk: "Vorming voorkomt pedagogische leegte" Julien Beuken en Anna Hendrix: "Wij krijgen geen standaard oefentekst uit 1999"	21 22 26
	Morele oordeelsvorming aan het ROC Mondriaan in Delft Elmer Smith: "Studenten anders laten kijken naar de wereld, dat is absoluut een taak van de school" Studenten: "Als je kritiek positief brengt, krijg je genoeg respect om het te kunnen zeggen"	31 32 36
	Vroege academische vorming bij het Pre-University College in Leiden Ton van Haaften: "Het Pre-University College is een vorm van maatschappelijke dienstverlening" Christine Erkelens: "Bij leraren met passie voor hun vak, ontwikkel je vanzelf die kritische houding"	41 42 46
	Tot slot	50
	Lijst van uitgebrachte adviezen en verkenningen in 2010	52

Het thema van 2010

Hoe vormt het onderwijs jongeren?

Er is de laatste jaren veel aandacht voor de verbetering van prestaties in het onderwijs: voor betere resultaten van basisvakken als taal en Nederlands, rekenen en wiskunde. Het is goed dat die aandacht er is. De Onderwijsraad heeft zelf herhaaldelijk opgeroepen tot het hoger leggen van de lat in alle onderwijssectoren.

Inmiddels zijn er op dit gebied veel maatregelen genomen. Dat geeft ruimte om ook andere ambities aan te scherpen. Immers, de taak van het onderwijs is veelomvattend. Het gaat niet alleen om het bijbrengen van lees- en rekenvaardigheden, maar ook van bredere kennis, sociale vaardigheden en kritisch denkvermogen – allemaal zaken die nauw met elkaar samenhangen. Scholen hebben, kort gezegd, de (wettelijke) opdracht om kinderen en jongeren te vormen.

Het is goed om regelmatig stil te staan bij de vraag hoe scholen de vormingsopdracht invullen. Hoe ze leerlingen en studenten leren verder te kijken dan hun neus lang is. Deze opdracht is lastiger geworden, omdat onze samenleving complexer en diverser is dan een aantal decennia geleden. Maatschappelijke instituties die in het verleden een rol speelden in de ontwikkeling van jongeren, doen dat nu veel minder. In 2010 vroeg de Eerste Kamer de Onderwijsraad te adviseren over een eigentijdse invulling van het begrip vorming.

In het afgelopen jaar hield de raad zich bezig met dit thema. Het staat daarom centraal in dit jaarboekje. De raad brengt

tegelijk met dit jaarboekje het advies *Onderwijs vormt* uit, dat de bevindingen van de raad over dit onderwerp weergeeft. Overigens bracht hij al eerder enkele adviezen uit die raken aan dit thema (*Ouders als partners, Versteving van kennis*).

In het advies *Onderwijs vormt* roept de raad alle betrokkenen op om stil te staan bij de invulling van de vormingstaak. Een toelichting op deze oproep vindt u op de volgende pagina's, en uiteraard in het advies zelf (te vinden via www.onderwijsraad.nl). Dit jaarboekje geeft ter inspiratie enkele mooie praktijkvoorbeelden van vorming in het onderwijs. Het portretteert zowel vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen als leerlingen en studenten.

De raad wenst u veel leesplezier.

Geert ten Dam:

**“Kennisoverdracht en
vorming versterken elkaar”**

Het thema nader verklaard

Het onderwijs moet jongeren niet alleen kennis bijbrengen, maar ze ook bewust maken van de waarde van die kennis en van hun plek in de samenleving. “Zingeving, oriëntatie bieden, dat doen scholen natuurlijk al”, zegt Geert ten Dam, voorzitter van de Onderwijsraad. “Toch is het goed om af en toe stil te staan bij de vraag of ze het voldoende doen.”

Geert ten Dam is de nieuwe voorzitter van de Onderwijsraad. Ze is als hoogleraar onderwijskunde ook verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en was al enige jaren vicevoorzitter van de raad. Ten Dam is ervan overtuigd dat kennisoverdracht en vorming elkaar versterken. “Dat onderwijsinstellingen een belangrijke taak hebben in de vorming van jongeren zal niemand bestrijden. Maar hoe je die taak moet invullen, daar hebben we het te weinig over. Terwijl iedereen het belangrijk vindt: leraren, ouders, leerlingen.” Dat is de reden dat de raad er aandacht voor vraagt, mede op verzoek van de Eerste Kamer.

Eigen plaats bepalen

‘Vorming’ is een breed begrip. Wat verstaat de raad er precies onder? Ten Dam: “Vorming gaat over cultuuroverdracht in brede zin. Dat wil zeggen dat je jongeren laat kennisnemen van alles wat we in deze samenleving hebben opgebouwd: van tradities, literatuur, filosofie, techniek, noem maar op. Dat vraagt om een gedegen kennisbasis en helpt leerlingen tegelijkertijd bij het verdiepen van die kennis.

Alle leerlingen, op alle onderwijsniveaus, moeten worden ingevoerd in onze cultuur, zodat ze hun eigen plaats kunnen bepalen in deze wereld.” Ten Dam vindt dat het overbrengen van dit brede cultuurideaal geen keuze is voor het onderwijs. “We *moeten* het doen, want anders haken jongeren af. Het is niet een taak die alleen bij ouders hoort. Het is een taak van het onderwijs.”

“Jongeren volgen niet langer uitgestippelde paden; ze hebben enorm veel keuzemogelijkheden. Daarmee ontstaat een grote behoefte aan zingeving.”

Het pleidooi van de raad lijkt op een oproep om het negentiende-eeuwse Bildungsideaal in ere te herstellen. Dat ideaal stond voor de ontwikkeling van geestelijke vermogens, waaronder kritisch nadenken. Het was te bereiken door kennis te verwerven van de ‘hogere’ cultuur. De Onderwijsraad wil nu aandacht voor een bredere en meer eigentijdse invulling van het begrip vorming. Ten Dam

licht toe: “Van vanzelfsprekende inlijving in vastomlijnde tradities is voor velen geen sprake meer. Jongeren volgen niet langer uitgestippelde paden; in plaats daarvan hebben ze enorm veel keuzemogelijkheden. Daarmee ontstaat een grote behoefte aan zingeving. Ik zie het aan mijn eigen kinderen. Ze hebben oriëntatiepunten nodig, want het is heel moeilijk om je weg te vinden in een samenleving die steeds diverser wordt.” Tegelijkertijd moeten jongeren zich ervan bewust zijn dat ze aan die samenleving een bijdrage kunnen leveren, vindt de raadsvoorzitter. “Daarvoor moeten we ze leren de dialoog aan te gaan en van elkaars opvattingen en waarden te leren.”

Eigentijdse vorming heeft dus zowel een maatschappelijke als een persoonlijke kant. Hoezeer beide met elkaar samenhangen zie je bijvoorbeeld aan beroepsvorming. Leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs, aan hogescholen en aan universiteiten moeten de codes en mores van hun toekomstige werkomgeving leren kennen en bovendien zelf van waarde zijn voor hun beroep. Ten Dam: “Het is heel wezenlijk dat je je als toekomstige zorgverlener kunt afvragen: wat is het belang van zorg voor de samenleving, wat voor type beroepsbeoefenaar wil ik zijn? En iemand die wordt opgeleid voor een baan in het internationale bankwezen moet leren nadenken over de ethische regels waaraan hij zich wil houden. Eigenlijk is het onmogelijk om een opleiding goed af te ronden zonder dit soort vragen te behandelen.”

Lastig te concretiseren

De vraag is hoe scholen op een eigentijdse manier inhoud kunnen geven aan vorming. Ten Dam erkent dat vorming iets onbepaalds heeft, waardoor het lastig te concretiseren is. “Er is geen specifieke richting voor aan te geven, het heeft geen eindpunt. Dat is anders dan bij rekenen en taal. De overheid kan er geen richtlijn voor geven. Vormingsactiviteiten zullen in het onderwijs verschillen per schooltype en -populatie. Een vormingsaanbod moet aansluiten bij de missie en het profiel van de school, en ook bij de belevingswereld van de leerlingen. Voor het beroepsonderwijs hebben leerbedrijven een sterk vormende waarde, en biedt filosofie mooie aanknopingspunten. Voor een gymnasium kunnen de humaniora of ontmoetingen met professionals inspiratiebronnen zijn. Voor veel scholen biedt godsdienst een ankerpunt.”

Vorming is geen apart vak, integendeel. Ten Dam vindt dat vakinhouden zodanig moeten worden aangeboden dat ze betekenisvol zijn, dat leerlingen de stof kunnen plaatsen in een groter geheel. Zo ontstaat vanzelf de manier van vorming die de raad voorstaat. Het voorkomt ook dat scholen moeten kiezen tussen aandacht voor kennisoverdracht óf voor vorming. “Je doet het allebei; het één versterkt het ander.” De aangeboden kennis wordt waardevol als leraren niet alleen lesstof aanbieden uit het boek, maar ook ruimte inbouwen om in gesprek te gaan over het vak. Als de leerstof van waarde is voor jongeren, gaan ze er harder en sneller door leren. Ten Dam noemt het voorbeeld van de bètacanon. Het behandelen daarvan leert leerlingen over de rand van een enkel vak te kijken, waardoor ze ook de waarde van ‘science’ voor de samenleving meekrijgen.

“Ik vind dat we hoge kwaliteitseisen moeten stellen aan leraren. Daar zijn we de laatste jaren te behoedzaam in geworden.”

Behoedzaam

De raad weet dat dit hoge eisen stelt aan leraren. Het vereist intellectuele bagage, tijd, en de bereidheid om verder te professionaliseren. Ook persoonlijk contact en kleinschaligheid zijn voor de vorming van jongeren uiterst belangrijk. “Jongeren vinden niet alles online”, zegt Ten Dam. “Als ze twijfelen of zoekende zijn, dan is persoonlijke interactie met docenten onontbeerlijk. Gelukkig komen veel leraren hier intuïtief aan tegemoet.” Toch is blijvend investeren in de kwaliteit van de leraren noodzakelijk. “Ik vind dat we hoge kwaliteitseisen moeten stellen aan leraren. Daar zijn we de laatste jaren te behoedzaam in geworden.

Alleen wie zelf rijke kennis heeft, kan kennis waardevol maken voor leerlingen.”

Krijgen leraren of scholen die veel doen aan vormingsactiviteiten wel voldoende waardering? De Onderwijsinspectie richt zich immers vooral op de leeropbrengsten van de basisvakken. Het huidige toezichtkader houdt geen rekening met aandacht voor vorming. Ten Dam: “Het is belangrijk dat de Inspectie toezicht op kwaliteit breed opvat. Denk aan burgerschap en integratie, waar nu al op wordt toegezien. Ook vorming hoort bij goed onderwijs. De aandacht voor vorming betaalt zich op langere termijn terug in een betere kwaliteit van de samenleving. Omgekeerd kan te weinig aandacht voor vorming leiden tot ambitieuze leerlingen en schooluitval. Dan is het niet gek om erop toe te zien hoe scholen hiermee omgaan.”

Dat toezicht moet zich volgens Ten Dam vooral richten op de aanbodkant. Hoe geeft een school vanuit de visie handen en voeten aan vorming? Hoe verantwoordt de school zich daarover, niet alleen naar de Inspectie, ook naar de ouders? Verder zou de Inspectie kunnen kijken naar hoe er wordt omgegaan met de professionalisering van leraren, of naar vakoverschrijdende projecten, omdat die vaak bij uitstek vormend zijn. Tot slot helpt het om scholen te stimuleren hun aanpak met elkaar te vergelijken.

Hoe dan ook, Ten Dam vindt dat vorming bijdraagt aan de kernfunctie van het onderwijs. “Het zou goed zijn als de overheid dit bevestigt. Dat ze af en toe zegt: scholen moeten hierin hun aandeel nemen, want vorming verbreedt en verdiept de kennis van jongeren.”

Burgerschapsvorming op basisschool Het Avontuur in Almere

Loes van der Ouderaa, adjunctdirecteur basisschool Het Avontuur:

“Vormingsactiviteiten doe je grotendeels tussendoor”

Openbare basisschool Het Avontuur in Almere, onderdeel van de Almeerse Scholen Groep, profileert zich als een school die veel doet aan burgerschapsvorming. Vijf jaar geleden gaf het bestuur dit profiel als opdracht mee bij de oprichting van deze school. Inmiddels zijn veel activiteiten op Het Avontuur doortrokken van deze manier van vorming. Adjunct-directeur Loes van der Ouderaa: “Het is makkelijker in praktijk te brengen in een nieuwe school. Wij denken in mogelijkheden, niet in hobbels.”

Loes van der Ouderaa heeft lange tijd de groep leerkrachten aangevoerd die het burgerschapsprofiel ontwikkelde. De groep werd ondersteund door onderwijsontwikkelaar SLO en door de pabo. Die laatste instelling wilde de leraren in opleiding (lio's) laten deelnemen aan schoolontwikkeling. Zodoende worden tot op de dag van vandaag lio's ingezet voor burgerschapsactiviteiten. Inmiddels is de ontwikkelfase afgerond en zijn de activiteiten structureel opgenomen in het schoolprogramma. De uitvoering van het profiel is een teamverantwoordelijkheid geworden.

Wat betekent dit concreet? Van der Ouderaa legt uit: “Betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van leer-

lingen staan centraal in de school. Ons profiel is gebaseerd op drie pijlers: participatie, democratie en identiteit. Vanuit de eerste pijler leren we kinderen hoe ze moeten participeren in de maatschappij, vanuit de tweede hoe ze kunnen meepraten en samenwerken, en vanuit de derde laten we ze nadenken over hun eigen identiteit. Stapje voor stapje vullen we allerlei activiteiten en lessen in met deze speerpunten als rode draad.” Zo zoekt Het Avontuur elk schooljaar minimaal twee bijzondere dagen uit waaromheen activiteiten worden georganiseerd. Een voorbeeld daarvan is de Dag van het Respect. Daarnaast heeft de school geparticipeerd in de ontwikkeling van een leerlijn debatteren. En er is jaarlijks een dag, ingevuld door

leerlingen, waarop de verjaardagen van de leerkrachten worden gevierd.

Tico (12) uit groep 8, lid van de leerlingenraad: “Als je iets wilt hier op school, dan moet je er echt voor gaan. De meester regelt niet alles voor je. Je leert dat je niet gemakzuchtig moet zijn. Dat raak je wel kwijt.”

Steviger neergezet

Verder heeft de school een aantal structurele vormingsactiviteiten gericht op het overbrengen van respect en verantwoordelijkheid. Het gaat om het maken van gedragsregels, om conflicthantering via ‘peermediation’ en om de leerlingenraad. Deze activiteiten zijn steviger neergezet dan in de meeste andere basisscholen. De gedragsregels worden aan het begin van het jaar door elke groep afzonderlijk opgesteld. Ze zijn beperkt in aantal, worden regelmatig geëvalueerd en blijven leven omdat de school de methode Leefstijl gebruikt, die ook gaat over afspraken maken. De peermediation bestaat eruit dat elke groep (vanaf groep 5) twee mediators kiest. Deze leerlingen volgen een speciale training en kunnen bemiddelingsgesprekken voeren. “Een mooi systeem, het werkt goed”, zegt Van der Ouderaa. Voor de leerlingenraad ten slotte, worden jaarlijks uit alle groepen 5, 6, 7 en 8 twee leerlingen gekozen. De raad vergadert elke zes weken. Iedere groep heeft een ideeënbus, en de onderwerpen uit de raad worden zowel voor- als nabesproken. Er is ook een miniraad voor kinderen uit de groepen 1 tot en met 4. Een leerkracht is speciaal belast met de begeleiding van de leerlingenraden, inclusief de voorbereiding en de terugkoppeling.

Van der Ouderaa geeft een voorbeeld van hoe de leerlingenraad werkt: “De kinderen wilden andere speeltoestellen hebben op het schoolplein. Ze hebben met hulp van een leerkracht een brief gestuurd naar de gemeente. Er zijn ambtenaren komen praten en gezamenlijk is er een plan opgesteld. De kinderen begrijpen dat dit soort dingen veel geld kosten en dat het niet zomaar geregeld is. Het gaat ons er niet alleen om of ze resultaat behalen, juist de weg ernaartoe is belangrijk.”

Yasmina (12) uit groep 8, eveneens lid van de leerlingenraad: “Er zijn altijd veel ideeën voor de raad. We discussiëren soms lang over wat wel en niet kan. Over een langer speelkwartier gaan we niet praten. Maar je kunt niet zomaar zeggen: ik vind jouw idee stom.”

Ingebakken

Burgerschapsvorming is op Het Avontuur nadrukkelijk geen vak apart. De vormingsactiviteiten zijn ingebakken in de houding van de school. Op gezette tijden vragen de teams voor de onderbouw, middenbouw en bovenbouw zich af wanneer ze iets aan vorming doen – en wat. De kleuters gingen vorig jaar winkelen in de supermarkt naast de school. De middenbouw maakte een krant voor de hele school, en de bovenbouw besteedde in meerdere lessen aandacht aan de derde dinsdag van september. De lio’s ontwikkelen dit soort activiteiten en gebruiken ze voor hun afstuderen.

Kosten vormingsactiviteiten desalniettemin niet erg veel tijd? Van der Ouderaa: “Je kunt het eigenlijk niet gemakkelijk omrekenen naar tijd. Een rekenles duurt van half

negen tot half tien, maar vormingsactiviteiten doe je er grotendeels tussendoor. Met de grotere activiteiten winnen we soms tijd in het reguliere programma. De derde dinsdag in september komt in de groepen 7 en 8 ook in de methode Wereldoriëntatie voor. We kijken goed naar die methode en naar hoe wij Prinsjesdag aanbieden, en beslissen dan wat we kunnen overslaan. Dat doen we per bouw, dat kritisch kijken naar welke lessen we wel of niet geven. We houden uiteraard wel de doorgaande lijn in de gaten.”

Yasmina: “Als andere kinderen iets willen dan komen wij in actie. We gaan de klassen rond om stemmen op te halen. Als iedereen vóór is, dan schrijven we een brief aan meester Lex. Van daar af moet hij het regelen, maar we vragen wel of hij het al gedaan heeft.”

Sputteren

In het aannemebeleid van de school speelt burgerschapsvorming een belangrijke rol. Leerkrachten moeten het belang van het schoolprofiel onderschrijven en er actief mee aan de slag willen. Ze moeten vooral bereid zijn om naar hun leerlingen te luisteren. Dan nog sputteren op Het Avontuur de leerkrachten wel eens tegen als in de jaarplanning veel vormingsactiviteiten zitten. “Het programma zit behoorlijk vol en we voelen de druk om vooral de prestaties op het gebied van lezen, rekenen en taal op peil te houden”, erkent Van der Ouderaa. “Soms is het goed zoeken naar de balans. Maar het zit al zo in de school als geheel, burgerschapsvorming zal niet gauw ondersneeuwen. We vinden het allemaal heel belangrijk. Bovendien:

als je alleen aandacht besteedt aan cognitie, dan haal je de smeuïgheid uit je onderwijs.”

Tico: “Ik had een keer ruzie en toen kreeg ik mediation. Ik was opgelucht dat ik erover kon praten. Je voelt het verschil met als je het zelf oplost. Het is natuurlijk niet voor als je een koekje pakt of zo, het is wel serieus.”

Van der Ouderaa ziet dagelijks om haar heen de effecten van de vormingsactiviteiten. Ze vindt dat haar leerlingen erg betrokken zijn bij de school, en dat ze opmerkelijk open zijn. “Ze verwachten niet dat de leerkrachten alles voor ze regelen. Ze hebben echt het gevoel dat ze zelf iets kunnen betekenen voor ‘hun’ school. Ze komen met ideeën en initiatieven, bijvoorbeeld voor het speelplein of voor de meester- en juffendag. Je ziet ook dat ze bij conflicten sneller met elkaar gaan praten om het op te lossen. Problemen doen zich overal voor, maar het gaat erom hoe je ze oplost en hoe je met elkaar kunt meedenken.”

Voor de toekomst heeft Van der Ouderaa nog wel een wens. Ze zou graag de ouders meer betrekken in het leerproces van de kinderen. “Feedback vanuit de gezinnen is in dit hele verhaal heel belangrijk. We doen er nog te weinig aan, dus dit is absoluut een ontwikkelpunt.”

Ingrid Verheggen, Bestuurslid Almeerse Scholen Groep:

“Het begint met superieure leraren”

“Ik zeg het maar cru: op dit moment wordt het meer gewaardeerd als leerkrachten hard werken aan betere Cito-scores dan aan het afleveren van actieve burgers.” Aan het woord is Ingrid Verheggen, lid van het college van bestuur van de Almeerse Scholen Groep. Verheggen wil af van wat zij noemt de ‘eeuwige pendel’: aandacht voor leeropbrengsten óf voor vorming. Dat kan allebei, mits er superieure leerkrachten voor de klas staan.

“Ik zit nu 34 jaar in het onderwijs en ik zie al die tijd de aandacht heen en weer gaan tussen kennisoverdracht en vorming”, zegt Ingrid Verheggen in haar kantoor in Almere. Ze weet waar ze over praat. Verheggen is begonnen als lerares op een middenschool, was rector van een scholengemeenschap en onderwijsadviseur. Op dit moment is ze lid van een van de grootste schoolbesturen van Nederland. De Almeerse Scholen Groep bestaat uit 51 basisscholen en acht scholen voor voortgezet onderwijs. Basisschool Het Avontuur valt onder haar gezag.

“Misschien blijft het wel een eeuwige pendel”, zegt Verheggen met enige spijt. “Hij slaat momenteel heel erg de kant op van de leeropbrengsten. Het gaat dan ook nog om een afgeslankte vorm daarvan, namelijk rekenen en taal. Terwijl het twee kanten van dezelfde medaille zijn: als een kind zich goed voelt op school, zich persoonlijk kan

ontplooiën, dan gaat het leren beter. Maar de Inspectie kijkt vooral naar de resultaten van tussen- en Cito-toetsen. Zijn die goed, dan zit je als school meteen in het basistoezichtarrangement. Ik snap dat wel, maar ik vind het een verarming van de werkelijkheid.”

Verschijningsvormen

Vijf jaar geleden gaf het bestuur van de Almeerse Scholen Groep een zestal scholen de opdracht om zich met burgerschap te profileren. Basisschool Het Avontuur – destijds in de opstartfase – was daar één van. Verheggen: “Dat het concept daar echt handen en voeten heeft gekregen zie je vooral in de verschijningsvormen. Lang niet alle basisscholen hebben een goed functionerende leerlingenraad, stellen samen met de leerlingen gedragsregels op of hebben peermediation. Wat Het Avontuur zo bijzonder maakt is dat de school bij alles wat hij onderneemt kijkt door de

burgerschapsbril: waarom doen wij dit, wat draagt het bij aan ons concept?" Verheggen heeft gemerkt dat het ouders enorm aanspreekt dat de school op die manier werkt.

Hoewel Het Avontuur het burgerschapsconcept zo concreet mogelijk invult, ziet ook Verheggen dat het verschil met andere scholen 'gradueel' is. "Het is niet iets totaal anders. Dat zou ook niet zo best zijn, want dat zou betekenen dat andere scholen niets aan burgerschap doen." Ze wijst erop dat de effecten van zo'n schoolprofiel lastig te meten zijn. Hoe meet je dat je actieve burgers aflevert? "Dat is iets van de lange adem. Komen de oud-leerlingen als ze volwassen zijn vaker bij politieke partijen terecht of zijn het actieve buurtbewoners? Dat is wat je uiteindelijk wilt zien. De opbrengsten van reken- en taallessen zijn makkelijker te meten."

"Voor de ontwikkeling tot actieve burger zijn we gezamenlijk verantwoordelijk: ouders, school én kinderen. In die driehoek vindt vorming plaats."

Hoe dan ook moeten kinderen op school leren hoe ze zich als burger moeten gedragen. Ze leren er rekenen en lezen, maar ook wat hun rol in de samenleving is, en wat hun rechten en plichten zijn. Verheggen is het met de Onderwijsraad eens dat dit een belangrijke taak van scholen is. "Voor de ontwikkeling tot actieve burger zijn we gezamenlijk verantwoordelijk: ouders, school én kinderen. In die driehoek vindt vorming plaats. Als we het daarover eens worden, dan zijn we ook af van die rare tegenstelling tussen kennisoverdracht en vorming." Tegelijkertijd wil

Verheggen goed in het oog houden wat geen taken zijn van scholen. Het voorkomen van obesitas is daar een van. "Ik ben het met Marja van Bijsterveldt eens dat dit een taak van de opvoeders is."

Voorbeeld durven stellen

Als we het eens zijn over wie welke taken heeft, hoe is dan de samensmelting van kennisoverdracht en vorming in praktijk te brengen? Verheggen, beslist: "Het begint met superieure leraren. Die moeten het binnen de school, dus met de directeur, het bestuur en de ouders, eens zijn over wat voor soort kind ze willen afleveren. In de klas leren die kinderen over burgerschap doordat hun leraar het ze voorleeft." Verheggen vindt dat een leerkracht niet alleen moet snappen hoe je een goede rekenles geeft en waarom een kind dingen niet begrijpt, maar ook zichzelf als voorbeeld moet durven stellen. Dat is met de jaren niet eenvoudiger geworden. "Kinderen hebben toegang tot zoveel meer informatie dan vroeger. Als leerkracht moet je ze laten zien hoe ze aan kennis komen, je moet al die informatie voor ze schiften, en ze dan ook nog begeleiden bij het formuleren van een gefundeerde mening."

Het zou goed zijn als leerkrachten meer ruimte krijgen om zich hierin te bekwamen. De schoolbestuurder stoort zich wel eens aan de keuzes die de politiek maakt. "Hou eens op om steeds nieuwe thema's het onderwijs in te gooien. Laten we nou zorgen dat we goede, trotse, bevlogen leraren hebben die pedagogisch-didactisch zeer deskundig zijn." Verheggen pleit voor een register waarin leraren zich kunnen laten opnemen als ze aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen. Periodiek moet worden gecontroleerd of ze nog voldoen aan de eisen. "Als jij een goede leraar bent, dan

vindt je dat alleen maar leuk. Moet jij eens zien hoe snel de leeropbrengsten dan omhoog gaan.” Lachend voegt ze eraan toe: “Het lijkt me beter om daarin te investeren dan in de aanschaf van de JSF.”

“Hou eens op om steeds nieuwe thema’s het onderwijs in te gooien. Laten we nou zorgen dat we goede, trotse, bevlogen leraren hebben die pedagogisch-didactisch zeer deskundig zijn.”

Focussen

En wat is haar eigen rol, als onderwijsbestuurder? Kan Verheggen in dit verhaal zelf iets betekenen voor haar leerkrachten? “Ja, zeker. Ik denk dat bestuurders vooral moeten focussen. Ze moeten zich niet van hun koers laten brengen. Ze moeten leraren laten zien dat ze snappen hoe zwaar en betekenisvol het werk is, en ingewikkelde zaken buiten de deur zien te houden. Soms moet je zeggen: hier doen we niet aan mee. Verder moet je als bestuurder ervoor zorgen dat het gesprek met de Inspectie goed verloopt.”

Wat de koers van de Almeerse Scholen Groep is, is als het goed is voor alle onderwijsgeevenden in de 59 scholen duidelijk. In 2010 hebben medewerkers en leidinggeevenden van de scholengroep gezamenlijk acht kernwaarden vastgesteld van waaruit de hele organisatie werkt. Ze zijn samengevat in *Het gouden boekje*, dat elke medewerker in zijn kerstpakket kreeg. Voorbeelden van die kernwaarden zijn: kindgerichtheid, ondernemerschap & vooruitstrevendheid, diversiteit, maatschappelijke betrokkenheid, professionaliteit. Verheggen: “Elke school vindt zichzelf kindgericht, maar als je goed kijkt, zijn er veel die leer-

stofgericht werken, of leraargericht, of Cito-gericht.” De Almeerse Scholen Groep maakt het concreet via bijvoorbeeld programma’s voor hoogbegaafden of lessen voor ouders. Zo moeten scholen voor alle acht kernwaarden in hun schoolplannen laten zien wat ze ermee doen en wat de ouders ervan merken.

Welke wensen heeft Verheggen voor de toekomst als het gaat om de vorming van jonge kinderen? “Behalve het creëren van een leeromgeving waarin kennisoverdracht en vorming geen tegengestelde begrippen meer zijn, heb ik de ambitie om ouders meer te betrekken. Via ouderlessen, interactieve websites en bijeenkomsten. Ik denk dat we het zonder hen niet redden als het gaat over vorming. Zij zijn tenslotte de spil in de opvoeding.”

Cultuuroverdracht op het Sint Maartens- college in Maastricht

André van Dijk:

“Vorming voorkomt pedagogische leegte”

Hij vindt het een ‘ernstige schijntegenstelling’: het verschil tussen vorming en kennisoverdracht. Veel aandacht voor taal kan immers ook zeer vormend zijn. André van Dijk, sinds begin jaren ‘70 actief als leraar Nederlands in het voortgezet onderwijs en ooit Leraar van het jaar, vat zijn pedagogische taak ruim op. Hij vertelt hoe hij die opvatting in praktijk brengt – ondanks toenemende werkdruk.

André van Dijk is leraar in hart en nieren. Vertellend over zijn werk grijpt hij de gelegenheid aan om de interviewer iets te leren over zijn woonplaats Maastricht. Het gesprek vindt plaats in de prachtige boekhandel die gevestigd is in de eeuwenoude Dominicanenkerk, middenin de stad. Van Dijk wijst er op halfverborgen fresco’s. Na afloop geeft hij een rondleiding langs de historische gebouwen aan het Vrijthof. Van Dijk, pas twee jaar werkzaam op het Sint Maartenscollege in Maastricht en daarvoor decennialang leraar in Veenendaal, weet er verrassend veel van. Het was eigenlijk de bedoeling om pas na zijn pensionering naar het zuiden te gaan, naar de geboortestreek van zijn vrouw. Maar toen zich een mooie baan aandiende verhuisde hij eerder. “Ik gun iedere leraar zo’n overstap,” zegt hij. “Ik was vastgeroest in Veenendaal – zonder het te weten. Zo’n verandering van omgeving maakt dat je de minder leuke dingen gaat relativeren en voortbouwt op de goede dingen.”

En goede dingen zijn er genoeg in Maastricht. Zeker voor een leraar die het tot zijn taak beschouwt om zijn leerlingen méér mee te geven dan kennis van het Nederlands en van de Nederlandse literatuur. Voor Van Dijk is zijn inburgering in Maastricht aanleiding om zijn leerlingen te wijzen op de rijke historie van hun stad. “Ze willen hier allemaal weg, maar ze kennen de plek niet goed. Ja, de Mediamarkt en het uitgaansgebied. Het is onze taak ze ook kennis te laten nemen van schrijvers als Pierre Kemp en Hendrik van Veldeke. Ik vertel ze over Van Veldeke, de eerste Nederlandse schrijver die we bij naam kennen en die hier vandaan komt.

“De leerlingen willen hier weg, maar ze kennen de plek niet goed. Ja, de Mediamarkt en het uitgaansgebied. Het is onze taak ze ook kennis te laten nemen van schrijvers als Pierre Kemp en Hendrik van Veldeke.”

Het is een mooie uitdaging om zo met leerlingen door te praten over een van de mooiste steden van Europa.”

Bijzondere projecten

Hoewel de aanpak van het Sint Maartenscollege traditioneler is dan die op zijn oude school, is Van Dijk gefascineerd door de bijzondere projecten van deze school. Het zijn vormingsactiviteiten pur sang, zegt hij. “Neem het internationale project voor klassieke talen. Al enige jaren voeren onze leerlingen samen met jongeren uit Luik, Eupen en Aken een klassieke Griekse tragedie op. Alle acteurs spreken hun eigen landstaal. De voorstelling wordt voorbereid onder leiding van theaterschooldocenten. Het publiek gaat na vijf minuten volledig op in die meertalige werkelijkheid. Het is zeer overtuigend. Zo’n samenwerkingsproject, zo’n ontmoeting van culturen, dat is geweldig. Bovendien: theater is dé manier om retorica goed in de vingers te krijgen, en om in aanraking te komen met dramatische ironie. De westerse literaire traditie biedt daar fantastische mogelijkheden voor.” Enthousiast vertelt hij verder over een project waarin leerlingen van achttien scholen verspreid over Nederland, Duitsland en Wallonië romans nomineren voor een prijs. De jongeren worden geholpen door recensenten van dagbladen, die in de klas uitleggen hoe je een boek kunt beoordelen. Ook enkele schrijvers geven acte de présence. De jongeren komen in het voorjaar bijeen om de winnaar aan te wijzen en de prijs uit te reiken, dit jaar in een grote tent op het Drielandenpunt.

Zulke projecten kunnen scholen in de Randstad ook opzetten, meent Van Dijk. Het is maar waar je je door laat leiden. “De school is ook een culturele instelling. De schoolkrant en de theateravonden zijn wat mij betreft geen extracur-

riculaire activiteiten. Ze zijn onderdeel van de school. Op zoek gaan naar kopij voor de schoolkrant is vormend. Een marathonvoorstelling bezoeken van de verfilming van het boek Oorlog & Vrede op zondag is geweldig om te doen. Dit soort vormingsactiviteiten voorkomt pedagogische leegte.”

“De school is ook een culturele instelling. De schoolkrant en de theateravonden zijn geen extracurriculaire activiteiten. Ze zijn onderdeel van de school.”

Transformatie

Van Dijk vindt dat de opbrengst van onderwijs niet ‘transmissie’ moet zijn – louter kennisoverdracht – maar ‘transformatie’: kennisoverdracht én vorming. “De Inspectie kijkt vooral naar het eerste, maar pedagogen wijzen erop dat er alternatieve vormen van toezicht zijn die ook dat vormingsaspect meenemen. Dat zou logischer zijn. Al moet ik toegeven dat de drukke dagelijkse praktijk en de schoolorganisatie aansturen op transmissie.” Hoe is dat tij te keren? Van Dijk denkt dat daarvoor allereerst een visie nodig is van de school én van de docententeams op hun pedagogische taak. “Je moet met z’n allen op ongeveer dezelfde manier denken over onderwijs en vorming. Ouders en kinderen moeten bewust kiezen voor een school die veel aandacht schenkt aan dit onderwerp. Dat klinkt simpel, maar dat is het niet. Er is niet veel tijd om je als school te bezinnen op de vraag hoe je erin slaagt transformatie in je programma in te bouwen.”

In zijn eigen lessen verwerkt Van Dijk het vormingsaspect door een voorbeeld te zijn voor de leerlingen. “Ik kom op

tijd en bereid de lessen goed voor. In de pedagogische randen om het lesuur heen vraag ik hoe het met een leerling gaat, of met zijn moeder. Herkennen en erkennen, dát is de kern. Docenten zijn er om met die jongeren te praten, niet om de administratie te doen." Van Dijk houdt van leren en probeert ook dat over te brengen. "Ik volg de actualiteit en de literaire ontwikkelingen, en daarover wissel ik met de leerlingen van gedachten. Ik wil dat ze reflecteren op de actualiteit, dat ze een positie innemen ten opzichte van bepaalde problemen, dat ze daarvoor argumenten aandragen en erover discussiëren. Maar daar moeten ze wel gemotiveerd voor zijn. Als je – zeg – zeven leerlingen in je groep hebt die niet willen, dan werkt het niet. Dan moet je als docent terugvallen op eenvoudige schoolse oefeningen en structuren."

"Ik vraag hoe het met een leerling gaat, of met zijn moeder. Herkennen en erkennen, dát is de kern."

Armoedig traject

De komst van informatietechnologie heeft niet geholpen om het intellectuele klimaat in de klas op peil te houden, vindt Van Dijk. "Vroeger moest je voor een spreekbeurt bronnen zoeken: artikelen, boeken, kranten, noem maar op. Dat was een gezonde bezigheid. Nu heb je via internet alles snel bijeen. Je maakt een mooi mapje en je bent klaar. Maar wat heb je dan gelezen? Intellectueel is het een armoedig traject geworden. Dat moeten we onder ogen zien en er een antwoord op vinden. Daar komt bij dat jongeren minder dan vroeger de drive hebben om intellectueel hoger op te komen. Jongeren willen dingen beleven. Ze hebben daar veel keuze in, te veel. Daarom kun je als

docent niet te vaak terugvallen op schoolse oefeningen en een traditionele aanpak, want dan duiken leerlingen onder in de les. En zwijgen, waar meepraten geboden is, is waar-deloos. Je kunt niet meer zonder interactieve vormen van lesgeven."

Achtduizend leerlingen

Zo'n achtduizend leerlingen heeft Van Dijk aan zich voor-bij zien trekken. Wat is het allemaal waard geweest? Die vraag stelt hij zich vast, vooruitlopend op zijn pensioe-ring. Hij zet de antwoorden om in daden. Zo heeft hij een handreiking geschreven voor leraren om een persoonlijk ontwikkelingsplan op te stellen, getiteld *Bibliografische aantekeningen van een leraar voorbereidend hoger onder-wijs 1972 – 2012*. Het is zijn eigen, laatste persoonlijke ont-wikkelingsplan. Van Dijk traint ook 24 leraren in het zui-den des lands in het nadenken over literaire competenties. Over wat decennialang lesgeven hem persoonlijk heeft gebracht zegt hij: "Een intens gevoel van dankbaarheid".

Goede L.L.
- wil 'Hoogste'
- Slim = GOED
Maastricht

le SWOEL...
le SWOEL...
le SWOEL...

Julien Beuken en Anna Hendrix:

“Wij krijgen geen standaard oefentekst uit 1999”

Julien Beuken en Anna Hendrix voelen zich thuis op het Sint Maartenscollege in Maastricht. Hun leraren zijn betrokken, iedereen kent elkaar. De school biedt bovendien veel ruimte voor creativiteit via buitenschoolse activiteiten. Julien en Anna zitten in de eindexamenklas van het gymnasium. Hun leraar Nederlands, André van Dijk, is een klasse apart. “Hij leert je verder kijken dan je neus lang is. Je mag niet zomaar alles voor waar aannemen”, zegt Anna.

Gevraagd naar de kenmerken van hun school zeggen zowel Julien als Anna direct dat het er ‘gezellig’ is. Allebei voegen ze eraan toe dat de leraren hun best doen om goed contact te maken met de leerlingen. Dat vinden Julien en Anna belangrijk, want ze willen op school niet anoniem zijn. Beiden zijn erg actief op het Sint Maartenscollege. Julien schrijft stukjes voor de schoolkrant, helpt met de organisatie van het Model European Parliament (debatwedstrijden die de situatie in het Europees Parlement nabootsen) en neemt deel aan internationale uitwisselingen. Buiten school zet hij zich in voor duurzaamheidsprojecten. Anna heeft de toneelopvoeringen op school aangegrepen om over haar verlegenheid heen te komen. Ze doet mee aan de opvoering van klassieke tragedies en staat op het podium tijdens de jaarlijkse Nacht van de Mythen. Ze

doet nu ook buiten school aan toneel en speelt bovendien viool.

“Onze school biedt veel activiteiten aan. De sfeer is hier heel ontspannen.”

Duidelijk

Als gymnasiasten krijgen Julien en Anna alle kansen om zich te ontplooiën en een brede kennisbasis op te bouwen, kortom: om te werken aan hun eigen vorming. Toch is het niet het hoge opleidingsniveau dat allesbepalend is in dit opzicht, maar de school. Julien heeft een tweelingzus die op een andere school het atheneum volgt. Hij hoort van haar minder positieve verhalen over haar opleiding. Hij denkt te weten waar dat aan ligt:

“Onze school biedt veel meer activiteiten aan. De sfeer is hier heel ontspannen. En verder zijn de zaken strakker georganiseerd. Het programma verloopt zoals gepland, en dat geldt ook voor excursies. Het is allemaal heel duidelijk.”

“Tussen de toetsen door vult Van Dijk de periodes in op zijn eigen manier. Hij weet van alles wel iets leuks te maken, of het nou zinsontleding is of het geven van een spreekbeurt.”

Julien en Anna vinden het belangrijk om meer te leren dan alleen schoolse kennis. Ze nemen niet voor niets deel aan de buitenschoolse activiteiten. Voor hen zijn de lessen van André van Dijk in dit opzicht uitermate inspirerend. Anna: “Hij is altijd bezig met de actualiteit. Dan gaat het niet alleen om dingen die met Nederlands te maken hebben, er komen ook andere zaken aan bod. Het bijzondere is dat hij de actualiteit altijd weet te verbinden met de lessen. Dat is echt heel leuk.”

Julien denkt dat Van Dijk goed kijkt naar wat de toetsen vragen van zijn leerlingen, maar dat hij zelf bepaalt hoe hij de gymnasiasten tot die kennis brengt. “Hij doet het op een losse manier, minder volgens de regels. Hij zegt niet: we gaan nu dit of dat hoofdstuk doen, maar hij maakt er meer een proces van. Tussen de toetsen door vult hij de periodes in op zijn eigen manier. Hij weet van alles wel iets leuks te maken, of het nou zinsontleding is of het geven van een spreekbeurt. En hij geeft ons ruimte.”

Eigen inbreng

Julien denkt dat als leerlingen de ruimte krijgen voor een eigen inbreng, ze vanzelf meer gaan nadenken. “Dat wil

Van Dijk ook graag, dat je bewuster naar dingen kijkt en nadenkt. Soms komt hij naar je toe en dan zegt hij: we moeten spreekbeurten oefenen, hoe pakken we dat aan? Wil je me helpen? Dat zet je onmiddellijk aan het denken: hoe wil ik eigenlijk mijn spreekbeurt oefenen? Van Dijk zegt ook wel in de klas: we moeten een betoog schrijven, hoe doen we dat? Gaan jullie aan de slag of zal ik de basisprincipes nog eens uitleggen? Je weet nooit helemaal waar je aan toe bent bij hem, maar je weet wel zeker dat het ergens toe leidt.” Anna vult aan: “Hij zorgt ervoor dat leerlingen met elkaar dingen gaan uitzoeken. Hij zet vaak de tafels al in groepsverband en creëert daarmee een losse sfeer. Maar je moet wel echt iets doen in de les. Je doet kennis op, maar op een bijzondere manier.”

Deze manier van onderwijs geven prikkelt de leerlingen om zelf op zoek te gaan naar informatie over dingen die ze in de les hebben gehoord. “Ik hoor vaak in de lessen Nederlands iets voorbij komen dat ik interessant vind en waar ik meer over wil weten”, zegt Anna. “Soms zegt Van Dijk ook tegen een leerling die in de les nog iets vraagt: zoek jij dat eens uit voor de volgende keer.” Dan gaat het bijvoorbeeld over de winnaar van de PC Hooftprijs voor literatuur, of over de net overleden Harry Mulisch, maar het kan ook over het proces tegen Geert Wilders gaan. Van Dijk legt zijn leerlingen zelfs oefenteksten voor over het populaire televisieprogramma *Oh oh Cherso*. “Wij krijgen nooit een standaard oefentekst uit 1999”, zegt Julien.

Zelfvertrouwen

Ook voor de spreekbeurt moet het onderwerp aansprekend en actueel zijn. De leerlingen moeten zich er een mening over kunnen vormen en die moeten ze uitdragen in de klas.

“Ik hoor vaak in de lessen Nederlands iets voorbij komen dat ik interessant vind en waar ik meer over wil weten.”

Anna denkt dat je daar meer zelfvertrouwen van krijgt. “We werken veel met presentaties. Dan leer je wel omgaan met schaamte, en je leert goed te vertellen wat je te vertellen hebt. Als je daar moeite mee hebt, dan neemt Van Dijk je apart en dan gaat hij met je oefenen.”

Julien en Anna denken dat ze in de toekomst veel zullen hebben aan wat ze tijdens de lessen op het Sint Maartenscollege hebben geleerd. Ze denken daarbij in het bijzonder aan de presentatietechnieken en aan de kritische houding die ze meekrijgen, niet alleen van Van Dijk, ook van andere leraren. “Goed nadenken en argumenten verzinnen voor je mening”, zegt Anna. Julien heeft zijn zinnen gezet op het University College in Maastricht, een brede bachelor die hem de kans geeft goed uit te zoeken wat hij echt leuk vindt. Anna wil lerares klassieke talen worden. Ze heeft in elk geval een aansprekend rolmodel: André van Dijk.

Morele oordeels- vorming aan het ROC Mondriaan in Delft

Elmer Smith:

“Studenten anders laten kijken naar de wereld, dat is absoluut een taak van de school”

Het cluster Handel en Logistiek van het ROC Mondriaan in Delft werkt sinds anderhalf jaar met het programma Morele Oordeelsvorming. Het is een beproefde methode om in een aantal stappen een onderwijsgerelateerd probleem te behandelen en er een moreel oordeel over te vormen. De Delftse docenten gebruiken de methode steeds intensiever, een groepje studenten is er net mee begonnen. Opleidingscoördinator Elmer Smith: “Het gaat erom de ander recht te doen”.

Stel, er is een studente die vanuit haar geloofsovertuiging mannen geen hand wil geven. Ze gaat stage lopen op een plek waar handen schudden veel voorkomt en gewenst is. Hoe moet de opleiding hiermee omgaan? Het programma Morele Oordeelsvorming reikt een methode aan die docenten en studenten in zeven stappen tot een standpunt brengt over dit soort dilemma's (zie kader op pagina 34). Het bijzondere van de methode is, dat iedereen die hem gebruikt, zich ervan bewust wordt dat zijn eigen normen en waarden niet die van een ander hoeven zijn. “Je leert rekening houden met de overtuiging van een ander. Je analyseert de belangen die bij de oplossing van het probleem spelen en je weegt verschillende argumenten. In het uiteindelijke oordeel betrek je de ratio, maar ook je gevoel. Dat maakt dat de beslissing die je uiteindelijk samen neemt moreel juist is”, zegt Elmer Smith enthousiast.

“Als je als docenten zo werkt, dan staat de student meer centraal”, vervolgt hij. “We kunnen onze studenten goed uitleggen hoe wij bepaalde beslissingen hebben genomen. Ze weten dat het zorgvuldig is gedaan.” Smith is de eerste om te erkennen dat dit vanzelfsprekend zou moeten zijn. “Wij hebben een divers team: jonge mensen, babyboomers, mensen afkomstig uit het bedrijfsleven. Niet iedereen denkt hetzelfde over orde houden, niet iedereen reageert hetzelfde op studenten die te laat komen. Dat kan voor jongeren verwarrend zijn. Nu zitten we meer op één lijn. Studenten voelen zich daardoor veiliger.”

“Veel studenten hebben niet één, maar meer problemen; soms wel acht.”

Sterke gedachten

Een veilige en integere school, dat wil het ROC Mondriaan (met vestigingen in de regio Haaglanden) graag zijn. Het is dan ook de bedoeling dat het project wordt uitgerold over meerdere clusters en opleidingen, en dat niet alleen docenten ermee werken, maar ook studenten. Smith: "Juist deze groep jongeren heeft nogal sterke gedachten over recht en onrecht. De methode biedt een mooie kans om ze anders in het leven te laten staan." Veel studenten hebben, zoals Smith het uitdrukt, "niet één, maar meer problemen; soms wel acht". Om er enkele te noemen: gebroken gezinnen, drank- en drugsmisbruik, financiële problemen, afkomstig uit criminele omgeving, taal- en/of leerachterstanden. Dergelijke problemen kunnen hun studievoortgang danig belemmeren. Bovendien komen studenten naar aanleiding van stages met veel vragen of dilemma's terug op school. Het programma Morele Oordeelsvorming leert ze zelfstandig te oordelen over lastige keuzes die ze maken als student, als aankomend beroepsbeoefenaar en als burger.

In Delft zijn eerst de docenten getraind in morele oordeelsvorming. Nu zijn twaalf studenten aan de beurt die lid zijn van het K!X-team. Dit is een groep actieve studenten die – ondersteund door de school en door het instituut voor multiculturele vraagstukken FORUM – allerlei activiteiten organiseert binnen en buiten de school (zie kader op pagina 38). Het K!X-team fungeert daarnaast als medezeggenschapsorgaan. Smith: "Ze zeggen het zelf en het is waar: de leden van K!X zijn de betere studenten. Via hen willen we morele oordeelsvorming bekendmaken en inzetten in de lessen. We laten de K!X-teamleden zelf vertellen wat ze hebben geleerd. Zij zijn de rolmodellen."

De eerste ervaringen van de K!X-studenten zijn positief. Ze vinden de cursus Morele Oordeelsvorming interessant en leerzaam (zie de volgende pagina's). Ze oefenen de methodiek in groepjes, waarbij de problemen die ze behandelen aansluiten op hun belevingswereld. Hoe ga je bijvoorbeeld om met een klacht over een docent? Wat moet de opleiding

De methode Morele Oordeelsvorming

Met ondersteuning van het bureau Governance & Integrity Education is de methode ontwikkeld. Ruud Meij, werkzaam bij het bureau, begeleidt het cluster Handel en Logistiek in Delft. Studenten leren zelfstandig moreel te oordelen over lastige keuzes die ze moeten maken in hun rol als student, burger en aankomend beroepsbeoefenaar. De kern is: je handelt moreel juist als je voldoende rekening houdt met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen. Dat

laatste kun je vaststellen door systematisch een zeven stappenplan te doorlopen:

1. voor welke beslissing of keuze sta ik?
2. wie zijn er bij mijn beslissing betrokken?
3. wie neemt de beslissing?
4. welke informatie heb ik nodig om een goed besluit te kunnen nemen?
5. wat zijn de argumenten voor en tegen?
6. wat is de conclusie?
7. hoe voel ik mij bij deze keuze?

doen met iemand die steelt op zijn stageadres? Smith, die het KIX-team begeleidt, past de methode ook toe in de vergaderingen die de studenten eens per drie weken hebben. Daarnaast worden twee docenten apart getraind om lessen morele oordeelsvorming aan de andere studenten te kunnen geven. Voor de lessen Leren, Loopbaan en Burgerschap (LLB) wordt een lespakket Morele Oordeelsvorming ontwikkeld. Smith: “Het zal geen kleine opgave zijn om de studenten goed door de methode te loodsen. Maar het zal de moeite waard blijken te zijn. We willen het via LLB door de hele opleiding laten lopen.”

Op adem komen

Studenten anders laten kijken naar de wereld, hun blik verruimen, dat is absoluut een taak van de school, vindt Smith. Zelf deed hij zes jaar over de mavo, volgde een mbo-opleiding en rondde tenslotte een universitaire opleiding af. Zijn hart ligt nog altijd bij het mbo. “Wij vormen samen met de studenten een kleine gemeenschap. Het is onze taak om de studenten niet alleen voor te bereiden op de beroepspraktijk, maar ook op de Nederlandse samenleving. Morele oordeelsvorming heeft eigenlijk met alles te maken: met de kwaliteit van je onderwijs, met een professionele cultuur, met het goed voorbereiden van studenten op een beroep en op de samenleving, met het bieden van een veilige omgeving. Voor sommige studenten is school de enige plek waar ze even op adem kunnen komen. Dan moeten ze zich wel thuis voelen, en daarvoor moeten we ze recht doen.”

Is zo'n programma Morele Oordeelsvorming dan voor het mbo meer van belang dan voor leerlingen in andere onderwijssoorten? “Het is overal belangrijk”, zegt Smith. “Het is een

stukje *common sense* dat je je studenten bijbrengt: je haalt het toch niet in je hoofd om de ander onrecht aan te doen? Ze moeten ook in staat zijn om hun eigen normen en waarden te relativeren. Dat is helaas geen gemeengoed. Misschien is het voor het mbo wel meer nodig dan voor andere onderwijssoorten, ja. De sociale problematiek is bij onze doelgroep groter. De methode op zich is heel waardevol, maar het is ook een middel om het met elkaar over dit soort dingen te hebben.”

“De methode op zich is heel waardevol, maar het is ook een middel om het met elkaar over dit soort dingen te hebben.”

Het is makkelijker dit soort vormingsactiviteiten te implementeren in een klein team dan in een grote organisatie, denkt Smith. Wat verder een rol speelt is de bereidheid om ermee aan de slag te gaan. In Delft had het team al een cursus ‘Omgaan met straatcultuur’ gevolgd, evenals een training in het voeren van een Socratisch gesprek. Smith ziet de aandacht voor kennisvakken en voor diplomarendement niet direct als een belemmering voor dit soort activiteiten. “In het mbo is bij veel opleidingen het competentiegericht onderwijs ingevoerd. De extra aandacht voor theorievakken is welkom. Die kan goed gecombineerd worden met dit type onderwijs. Competentiegericht onderwijs heeft het zelfs nodig dat de theorie flink in de verf wordt gezet. Maar er moet wel een balans zijn. Het gaat om de ontwikkeling van beroeps- én burgerschapscompetenties. Onze studenten geven we een mix mee van kennis, vaardigheden en houdingsaspecten. Onze afgestudeerden zijn steeds meer echt klaar voor hun beroep als ze hier weggaan. Maar wat daarvoor nodig is, en hoe moeilijk ze het onderweg soms hebben, dat zie je helaas niet terug in de rendementscijfers.”

Oussama El Ayyadi, Caroline Ngo en Wanita Bisai:

“Als je kritiek positief brengt, krijg je genoeg respect om het te kunnen zeggen”

Oussama El Ayyadi, Caroline Ngo en Wanita Bisai volgen alle drie de opleiding filiaalmanager aan het ROC Mondriaan in Delft. Ze zijn ook lid van het K!X-team van hun locatie: ze organiseren activiteiten binnen en buiten de school en praten mee over het onderwijs. Opleidingscoördinator Elmer Smith kwalificeert ze als ‘de besten van de besten’. Ze behoren tot de eerste twaalf studenten die de cursus Morele Oordeelsvorming volgen. Wat vinden zij van dit soort vormingsactiviteiten?

“Morele Oordeelsvorming is een leuke workshop, nuttig om mee te maken”, zegt Oussama El Ayyadi met overtuiging (op de foto: achterste rij in het midden). Hij zit in het laatste jaar van de opleiding en is de nestor van het K!X-team. Hij maakt er al drie jaar deel van uit en werkt nu nieuwe leden in. Caroline Ngo is pas net lid van K!X en tweedejaarsstudente (op de foto: helemaal links). Ze wist niet wat het betekende, morele oordeelsvorming, maar ze vindt dat het heel goed is uitgelegd. “Ik vond het interessant, er zit veel filosofie in”, zegt ze. Wanita Bisai, derdejaarsstudente en anderhalf jaar geleden door Oussama overgehaald om lid te worden van het K!X-team, vond de cursus leerzaam en een tikje inspannend. “Het is wel even goed nadenken”, zegt ze (Wanita staat op de foto rechts voor). “Je moet er veel details bij halen. Maar je komt er wel uit.”

“Normaal maak je gewoon je eigen keuzes”, zegt Caroline Ngo. “Maar dit gaat dieper. Je gaat nadenken: wat voor opties heb ik? En zijn ze toepasbaar?” De studenten hebben onder andere het voorbeeld behandeld van het Turkse meisje dat vanuit haar geloofsovertuiging mannen geen hand mag schudden, terwijl dat in haar stage wel moet. Caroline: “Je beseft dat het in bepaalde culturen echt niet mag. Je gaat nadenken over wat voor opties zo’n meisje heeft. Het is niet meteen van: de opleiding moet haar niet toelaten. Je zoekt naar andere oplossingen.” Oussama vult aan: “Het is goed om op verschillende manieren naar een onderwerp te kijken. Wij gingen met elkaar in discussie. Meneer Meij, die de workshop gaf, begeleidde dat. Uiteindelijk vonden we dat het moslimmeisje moest worden toegelaten.”

“Normaal maak je gewoon je eigen keuzes. Maar dit gaat dieper. Je gaat nadenken: wat voor opties heb ik? En zijn ze toepasbaar?”

Politiek

De drie studenten denken dat het goed is dat dit soort activiteiten door de opleiding wordt aangeboden. “Werken in de detailhandel komt straks niet op de eerste plek. Ik wil bij de politie of in de politiek”, zegt Oussama. “Daar kun je dit goed gebruiken. Maar eigenlijk moet je overal waar je komt nadenken.” De studenten vinden het goed dat er een aparte workshop voor is, dat het geen onderdeel is van de reguliere lessen. Daardoor kunnen ze zich beter concentreren op de dilemma’s die worden voorgelegd, en het is goed om enige afwisseling te hebben in het lesprogramma.

Caroline en Wanita vinden wel dat – na de training van het K!X-team – ook andere studenten de kans moeten krijgen

om de cursus Morele Oordeelsvorming te volgen. Maar ze betwijfelen of iedereen er voor open zal staan. Caroline: “Als ik kijk naar mijn eigen klasgenoten... dan heb ik daar wel een vraag bij.” Wanita: “Of ze er ook wat mee gaan doen weet ik niet. Er is een kans dat sommigen het lekker aanhoren en weer vergeten als ze de klas uit zijn.”

Oussama, Caroline en Wanita voelen zich thuis bij het ROC Mondriaan. Hun klasgenoten, de sfeer op de relatief kleine opleiding, de goede docenten en hun deelname aan het K!X-team dragen daaraan bij. “De samenwerking in het team is heel erg leuk”, zegt Oussama. “Ik was op het vmbo al erg actief. Daar organiseerde ik allerlei activiteiten, zoals feesten of een kerstdiner. Maar dit gaat verder. Je hebt nu je eigen budget en meer verantwoordelijkheden. Je praat op een hoger niveau dan de gemiddelde student. De meesten praten niet over onderwijsverbetering of over ouderparticipatie.”

Het K!X-team

K!X is een initiatief van FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken. Het project geeft jongeren een extra kans om aan een goede toekomst te werken. In promotieteams ontwikkelen mbo-ers (en ook vmbo-ers) hun talenten. In K!X leren jongeren allerlei nieuwe vaardigheden, doen ze ervaringen op en ontmoeten ze mensen die belangrijk zijn voor hun loopbaan. K!X is ook bedoeld om jongeren op een positieve manier in beeld te brengen. Om te laten zien dat ze met z’n allen, van welke kleur of afkomst dan ook, samen de toekomst

van Nederland zijn. Er zijn tientallen K!X-promoteams in Nederland. Ze kunnen van alles ondernemen, al ligt de nadruk op het verbeteren van de kansen op de arbeidsmarkt. De teams stellen hun eigen activiteitenplan op en voeren dit zelfstandig uit. Daarbij worden ze – behalve door een eigen docent – ook begeleid door FORUM. De laatste stelt ook een budget beschikbaar.

Meer informatie via www.forum.nl/kix.

High tea

Er wordt binnen de opleiding geluisterd naar het K!X-team. De leden ervan voelen zich gerespecteerd. Oussama vertelt dat er twee keer per jaar een *high tea* is met de domeindirectie, en dat naar aanleiding van die gesprekken de werkvormen veranderd zijn. “Je wilt niet alleen maar achter de computer zitten. Dan ga je al gauw naar andere websites. Nu worden de lessen meer afgewisseld met workshops en gastcolleges.” Het K!X-team organiseert ook feesten, helpt met open dagen en participeert in activiteiten buiten school. Zo is er het project ‘Adoptiewijk’ dat het Mondriaan samen met de politie Haaglanden uitvoert. De mbo-ers geven vanuit hun visie op de wijk buurtregisseurs tips om de leefbaarheid te verbeteren.

“Heel de school kent mij. Onze namen worden regelmatig genoemd. Je betekent echt iets. Nu durf ik meer te doen.”

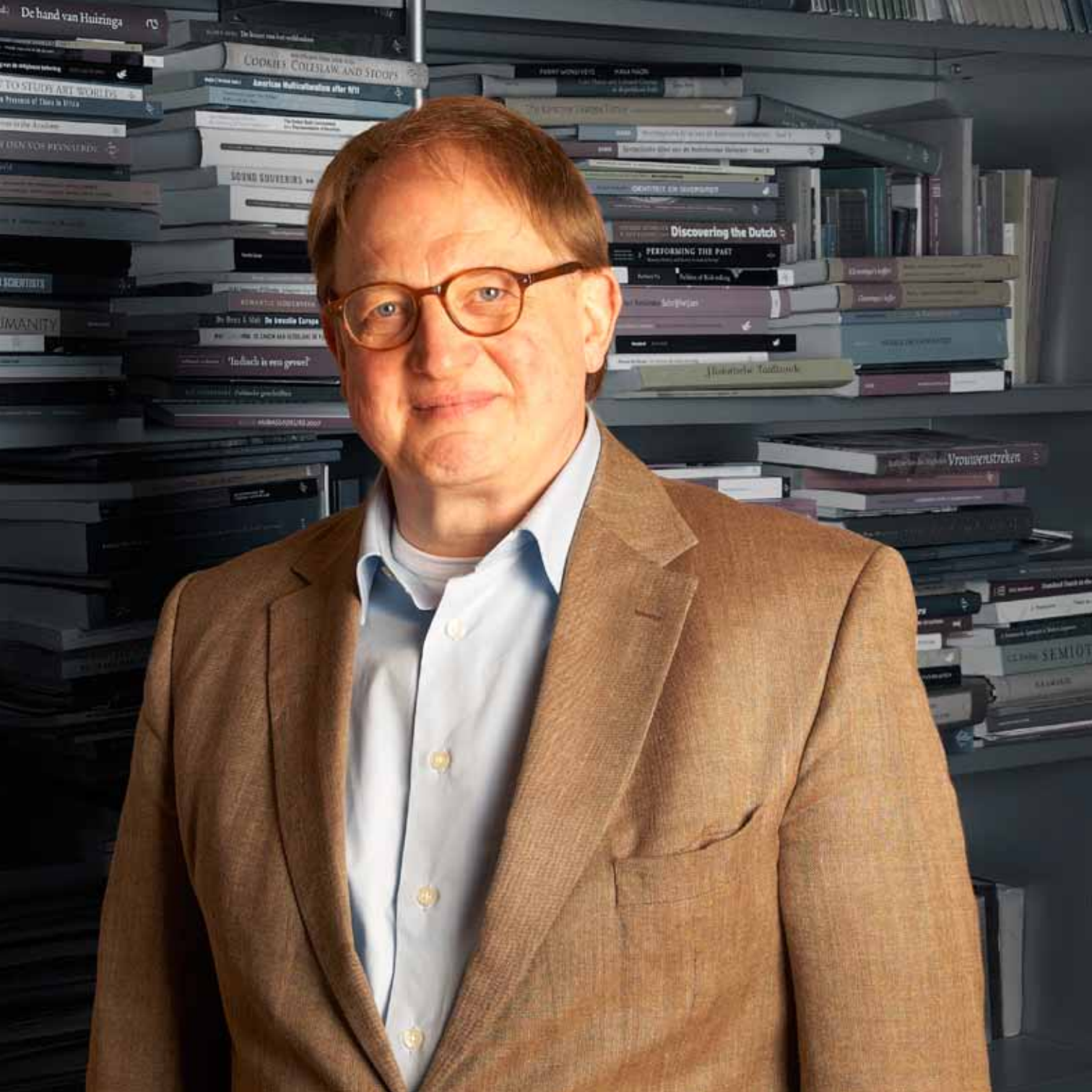
Wanita heeft, zoals ze zelf zegt, meer zelfrespect gekregen door haar deelname aan K!X. “Ik heb veel vriendinnen die ik vertel wat ik doe. Ik krijg altijd positieve reacties. En heel de school kent mij. Onze namen worden regelmatig genoemd. Je betekent echt iets. Vroeger was ik heel onzeker als ik bijvoorbeeld een presentatie moest geven, maar nu durf ik meer te doen. Bij Leren, Loopbaan en Burgerschap moet je zeggen wat je vindt van de lessen. Ik denk dat als je kritiek positief brengt, je genoeg respect krijgt om het te kunnen zeggen.”

Alle drie de studenten zullen veel baat hebben van de ervaringen die ze via het K!X-team opdoen. Oussama heeft, zoals gezegd, zijn zinnen gezet op de politie of de poli-

tiek. Caroline denkt aan een vervolgopleiding commerciële economie, maar weet nog niet zeker of die goed bij haar past. Ze heeft nog tijd om na te denken, want ze zit in het tweede leerjaar. Wanita doet net als Oussama dit jaar examen en wil graag naar de pabo. Want tot hun pensioen werken in de detailhandel – dat zien ze geen van drieën voor zich.

Vroege academische vorming bij het Pre-University College in Leiden

De hand van Huizinga

no

The Secret was not well-kept

COOKIES, COLZSLAW AND STOOPS

American Multiculturalism after 9/11

The Other Side of the American Dream

SOUND SOUVENIRS

ROBERTSON

IMANITY

FOR PATRIOTIC SUBJECTS

The Days & Nights of Jessica Lange

'Indisch in een genre'

WIMAGINEERIES 2007

PERRY WONDROUSLY

Discovering the Dutch

PERFORMING THE PAST

IDENTITY OR DISIDENTITY

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

PERFORMING THE PAST

Vrouwvragen

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

SEMIO

Ton van Haaften:

“Het Pre-University College is een vorm van maatschappelijke dienstverlening”

Vorming staat er centraal – academische vorming wel te verstaan. Het Pre-University College van de Universiteit Leiden biedt scholieren uit de twee hoogste klassen van het vwo of gymnasium een tweearig programma. “Ze leren nadenken over vragen als: hoe kom je aan kennis, wat is de rol van wetenschap in onze samenleving?”, zegt Ton van Haaften, wetenschappelijk directeur van het College. Er is buitengewoon veel belangstelling voor zijn programma.

Niet iedereen kan deelnemen aan het Pre-University College. Het programma is tamelijk zwaar (zie het kader op pagina 45), zeker omdat leerlingen het volgen naast hun gewone schoolprogramma, deels zelfs in hun eind-examenjaar. Ze komen twee jaar lang elke maandag-middag naar de universiteit voor vier uur onderwijs. De belangstelling voor ‘het Pré’ is groot. Op de honderd beschikbare plaatsen komen ongeveer 170 leerlingen af. De zwaarte van het programma en de grote belangstelling maken een strenge selectieprocedure noodzakelijk. Kandidaten moeten gemiddeld een 8 scoren voor de vakken in 4 vwo en ze moeten grondig motiveren waarom ze willen deelnemen. “Degenen die we afwijzen zijn zeker niet allemaal ongeschikt. We selecteren feitelijk de top van de top”, zegt Ton van Haaften, die naast weten-

schappelijk directeur van het College ook hoogleraar Taalwetenschap is aan de Universiteit Leiden.

Juiste gesprekspartners

Doel van het Pré is talentvolle leerlingen in een vroeg stadium te confronteren met wetenschap. Van Haaften: “We laten ze het hele spectrum zien: alfa-, gamma- en bèta-disciplines. Het is nadrukkelijk een breed programma. Als je gemiddeld een 9+ scoort voor de bètavakken ben je niet automatisch geschikt voor het Pré. Je moet een brede belangstelling hebben. Heb je die, dan brengen we je in contact met alle wetenschappelijke domeinen en laten we je de verschillen en overeenkomsten zien.” Het Pre-University College laat de leerlingen nadenken over welke vragen ze kunnen stellen en stimuleert ze om buiten

vaste kaders te denken, over de grenzen van de disciplines heen. De meeste Pré-studenten zijn daar al vroeg toe in staat, maar zijn op school uniek daarin. “Ze vinden in hun eigen omgeving niet snel de juiste gesprekspartners”, licht Van Haaften toe. “Hier creëren we een community voor ze waarin ze zich thuis voelen. We gaan ervan uit dat het jongeren zijn die later een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de wetenschap. Deze talenten koesteren we en we helpen ze goed op weg.” Glimlachend voegt hij eraan toe: “Als er over dertig jaar een Nobelprijswinnaar is onder onze alumni zijn we natuurlijk uiterst tevreden.”

“Het Pre-University College is een vorm van maatschappelijke dienstverlening.”

Het Pre-University College past in het beleid van de Leidse universiteit. Van Haaften, die eerder lid was van het College van Bestuur en ook decaan van de (toenmalige) letterenfaculteit, legt uit dat Leiden talentvolle studenten wil trekken. “Niet alleen voor onze universiteit, ook voor de Nederlandse wetenschap in z’n geheel.” Waarmee niet gezegd is dat het Pré een wervingsinstrument is voor de Leidse universiteit. “Wij zien het Pré als een vorm van maatschappelijke dienstverlening. We bieden leerlingen die meer kunnen en willen mogelijkheden. De kern is dat we ze academisch vormen, zodat ze hun talenten optimaal kunnen ontwikkelen. Het is absoluut een inhoudelijke doelstelling. Persoonlijk ben ik groot voorstander van differentiatie in het onderwijs, ook in het hoger onderwijs. Ik denk dat studenten heel verschillend zijn en dat je ze naar hun talenten en ambities moet bedienen. Leiden heeft hiervoor verschillende initiatieven: de Honours Colleges in de bachelorfase van alle opleidingen,

het University College in Den Haag. Het Pre-University College past binnen dat beleid.”

Graduele kwestie

Worden leerlingen die goed genoeg zijn om wetenschappelijk onderwijs te volgen niet vanzelf gevormd in hun latere opleiding? Van Haaften: “Natuurlijk claimen wij als universiteit dat vorming – en academische vorming in het bijzonder – in al onze opleidingen zit. En dat is ook zo. Dat neemt niet weg dat je daarnaast voor talenten specifieke dingen kunt doen. Er is ruimte voor differentiatie. Maar het is een graduele kwestie. De Pré-studenten komen net als andere studenten in aanraking met verschillende wetenschappelijke domeinen en met onderzoek doen. Het gaat alleen sneller, ze gaan wat meer de diepte in, en het accent ligt meer op interdisciplinariteit. Ze komen ook makkelijker in aanraking met de coryfeeën uit bepaalde vakgebieden. Maar differentiëren is niet hetzelfde als iets compleet anders bieden. Academische vorming is niet alleen voorbehouden aan de top.”

Het Pre-University College is gestart als een samenwerkingsproject tussen de universiteit en tientallen middelbare scholen in de regio. Inmiddels is het programma onderdeel van het reguliere aanbod van de universiteit. Maar de banden met het voortgezet onderwijs blijven belangrijk. Zo’n veertig scholen hebben zitting in een adviesraad van het Pré. Regelmatig zijn er bijeenkomsten met de scholen waarin thema’s worden besproken die voor de vorming van talentvolle jongeren belangrijk zijn. Van Haaften: “Deze jongeren hebben bijvoorbeeld moeite met kritiek krijgen, ze weten niet goed hoe ze daarmee om moeten gaan. Zeker niet als ze er pas hier mee te maken krijgen en

op school nooit hebben gehoord dat iets niet goed was. Dat is een mooi thema om te bespreken. Een ander is metacognitie: het reflecteren over het eigen leren. Voor zo'n bijeenkomst nodigen we bijvoorbeeld een ontwikkelingspsycholoog uit en delen we state of the art kennis over zo'n thema met de scholen."

Weinig aandacht

Vult het Pre-University College een gat dat het voortgezet onderwijs laat vallen? "Nee, beslist niet", zegt Van Haaften met overtuiging. "Wat wij aanbieden, het contact met wetenschap en onderzoek, dat kunnen middelbare scholen helemaal niet. Het zou anders zijn als je het programma vakspecifiek gaat invullen, dan krijg je een bijspijkerfunctie. Maar die hebben we niet en die willen we niet." Van Haaften vindt het wel belangrijk om de scholen (en de leerlingen) van dienst te zijn. "Persoonlijk vind ik dat de universiteiten het voortgezet onderwijs te lang verwaarloosd hebben. Zeker de geesteswetenschappen. Er was jarenlang te weinig aandacht voor het toepassen van onze kennis op scholen. De bètadisciplines hadden meer oog voor het vormen van leerlingen ín en het voorbereiden óp hun vakgebied. Er wordt veel geklaagd over het slechte niveau van eerstejaarsstudenten, maar met name binnen de letteren-disciplines had men zich meer kunnen en moeten aantrekken van de vakontwikkeling in het voortgezet onderwijs."

"Ons rendement is bijna honderd procent."

Over het niveau van de groep leerlingen die Van Haaften binnenkrijgt in het Pre-University College klaagt niemand. "De docenten die een keer een groep gehad hebben, doen het graag nog eens, omdat het zulke enthousiaste en ge-

motiveerde leerlingen zijn. Ons rendement is bijna honderd procent. Dat zegt overigens iets over de selectie, die is dus succesvol. Maar het allerbelangrijkste is dat de Pré-studenten zelf zo tevreden zijn over het aanbod. Ze vinden het fijn om in een groep gelijkgestemden te zijn, om een breed programma te volgen dat toch voldoende diepgang heeft en om hun belangstelling voor wetenschap te kunnen bevredigen."

Het programma van het Pre-University College

Blok I: Aan de orde komt wat wetenschappelijke kennis is, waarin die zich onderscheidt van andere vormen van kennis, en hoe wetenschappelijke kennis tot stand komt.

Blok II: Pré-studenten gaan zelf aan de slag. Ze kiezen twee series van vier colleges uit een breed aanbod en maken kennis met wetenschappelijk onderzoek. De reeks wordt afgesloten met een presentatiemiddag.

Blok III: Centraal staat de relatie tussen wetenschap en samenleving. Het accent ligt op academische vorming.

Blok IV: Hierin doen studenten zelfstandig onderzoek en volgen zij vier gezamenlijke bijeenkomsten.

Blok V: Gaat over het onderzoeksproces tussen de vraagstelling en de presentatie van de resultaten. Is dit een lineair proces? Ga je van punt a (vraagstelling) in één keer naar b (resultaten), of wordt a ook wel eens aangepast aan b?

Christine Erkelens:

“Bij leraren met passie voor hun vak ontwikkel je vanzelf die kritische houding”

Op de middelbare school stopte ze niet bij een zesje of een zeventje. “Ik scoorde gemiddeld een acht, maar het ging niet vanzelf. Ik heb er hard voor gewerkt”, zegt Christine Erkelens. De drive om net iets verder te gaan dan een ander bracht haar bij het Leidse Pre-University College. Ze volgde het tweejarige programma naast haar gymnasiumopleiding. Ze leerde er vooral op een andere manier kijken en denken.

“Neem het maken van werkstukken”, zegt Christine Erkelens, tegenwoordig eerstejaarsstudente Archeologie in Leiden. “Op het voortgezet onderwijs gebruik je het internet als bron. De gangbare werkwijze is dat je wat knipt en plakt, en dat je vervolgens in je eigen woorden opschrijft wat je hebt gevonden. Een belangrijke les die ik leerde toen ik Pré-student was, is dat het zo niet kan. Het heet plagiaat. Ik schrok er zelfs een beetje van. Op de middelbare school spreekt niemand je erop aan. Op het Pré leerde ik dat ik zelf kritisch moest nadenken en dat ik mijn bronnen moest citeren.”

“Het Pré behandelt je niet als een scholier maar als een volwassene. Er wordt een hoger denkniveau van je verwacht en je wordt aangezet tot nadenken en doorvragen.”

Erkelens is ervan overtuigd dat het Pre-University College ambitieuze jongeren, die een stapje meer willen zetten voor hun eigen ontwikkeling, een voorsprong geeft. “Je bouwt er al heel vroeg ervaring en een netwerk mee op. Het Pré behandelt je niet als een scholier maar als een volwassene. Er wordt een hoger denkniveau van je verwacht en je wordt aangezet tot nadenken en doorvragen. Bovendien heb je toegang tot een enorme hoeveelheid literatuur en bronnen waar je anders als scholier niet bij kunt. Dat alles geeft je echt een streepje voor.”

Plichtsbesef

Het is niet zo dat Erkelens al een vast doel in haar hoofd had, een opleiding of beroep waarvoor ze het Pre-University College goed kon gebruiken. Het was juist de

breedte van het universitaire programma dat haar aansprak. “Ik wist alleen dat ik na het gymnasium iets in de alfa- of gammahoek wilde doen. En dat ik, wat ik ook zou kiezen, er goed in wilde worden. Dat is een soort plichtsbesef, het zit er diep in.” Uiteindelijk is ze bij een interdisciplinaire opleiding uitgekomen: archeologie. In de opleiding zitten alfavakken, maar ook ecologie en aardwetenschappen bijvoorbeeld. Het Pré gaf Erkelens wel de kans om bij bètavakken rond te kijken. “Zo’n hoogleraar als Vincent Icke, die kan heel goed vertellen. Ik heb niks met sterren- en natuurkunde, maar zijn colleges waren bijzonder leuk.”

Aan de docenten heeft Erkelens sowieso veel gehad. Ze trof bij de speciaal voor Pré-studenten opgezette collegereeks regelmatig heel enthousiaste en deskundige docenten. “In het voortgezet onderwijs zijn de docenten breed geschoold. Aan de universiteit zijn ze dat ook, maar zijn ze tegelijkertijd gespecialiseerd. Doordat ze zelf onderzoek doen is die verdiepingskant er altijd. Ze weten veel van hun vak, stimuleren je om buiten de standaardliteratuur artikelen te lezen, en hun onderwijs is gevarieerder. Dat sprak mij erg aan.”

Bijdrage aan de wetenschap

Het tweejarige programma van het Pre-University College (zie het kader op pagina 45) bestaat uit vijf blokken. In het vierde blok draaien de studenten in kleine groepjes mee in bestaand onderzoek aan de Universiteit Leiden. Erkelens, enthousiast operend: “Dat was het aller leukste om te doen. Wat we deden was heel relevant, omdat we meedraaiden in een bestaand project bij de vakgroep Engels.

Ik had echt het gevoel dat ik een bijdrage leverde aan de wetenschap.”

“Ik kreeg een prijs omdat ik de hypothese van de hoofdonderzoekster ter discussie stelde.”

In Erkelens geval was dat gevoel terecht: ze won de Jan Kijne prijs voor het beste onderzoeksverslag van de ongeveer honderd Pré-studenten. De prijs is vernoemd naar de grondlegger van het Pre-University College en oud-directeur. Erkelens kreeg de prijs voor onderzoek naar het taalgebruik van Engelse schrijvers zoals Dickens en Austen. Ze licht toe: “Het idee was dat de schrijvers door hun omgeving beïnvloed zijn in hun taalgebruik en dat we daarom hun sociale netwerk moesten reconstrueren. Een van de hypothesen was dat dit kon door testamenten van de schrijvers te onderzoeken. Degenen aan wie de auteurs veel geld hadden nagelaten zouden hen wel dierbaar zijn geweest. Ik heb opgeschreven dat dit niet klopte. Er bestond in die tijd geen sociale verzekering. Welgestelde mensen lieten eerder geld na aan minder bedeeden zoals hun dienstboden of een ongetrouwde, verre nicht, dan aan vrienden of familieleden die zich prima konden redde. Ik kreeg de prijs omdat ik de hypothese van de hoofdonderzoekster ter discussie stelde.”

Haar onderzoeksvaardigheden kan Erkelens in haar huidige opleiding goed gebruiken. Dat geldt ook voor de andere vaardigheden waarin ze als Pré-student extra getraind is: mondeling en schriftelijk presenteren, interviewen en het opzoeken van bronnen. “Ik heb in het tweede blok een presentatie voor honderd medestudenten gegeven over het Oude Mesopotamië, over een reconstructie van de ge-

bruikte taal. Heel interessant. In het vijfde blok heb ik samen met iemand anders de journalist Kees Boonman geïnterviewd. Dat had ik nog nooit gedaan, dat was een echte uitdaging. Het artikel dat we ervan maakten is, samen met de teksten van alle andere Pré-studenten, gepresenteerd in een boekje.”

Wel te doen

Was het niet erg veel werk, naast het afronden van haar gymnasiumopleiding? Erkelens: “Ik moest natuurlijk wel meer lezen, opdrachten maken en presentaties voorbereiden, maar ik vond het goed te doen. Het was vooral werken op een hoger niveau, het draaide niet om veel meer huiswerk maken.” Erkelens denkt niet dat het gymnasium haar meer had moeten uitdagen. Ze is heel tevreden over haar oude school. En bovendien: het programma van het Pré was iets heel anders, namelijk een bijzonder voorproefje van de academisch wereld. Wel denkt ze dat goede docenten in het voortgezet onderwijs buitengewoon belangrijk zijn voor de ontwikkeling van leerlingen – op alle niveaus. “Als je mensen voor de klas hebt met passie voor hun vak, die er veel van weten, dan ga je er vanzelf hard voor werken. Dan wil je er ook meer van weten en ontwikkel je die kritische houding vanzelf. Eigenlijk denk ik dat de middelbare school je in de eerste plaats kennis moet bijbrengen. Je zult toch woordjes moeten leren voor Latijn bijvoorbeeld, of voor andere talen. Je moet eerst kennis hebben voordat je er kritisch over kunt nadenken.”

Erkelens heeft nog steeds geen vastomlijnde toekomstplannen. Ze heeft zich wel opgegeven voor het honoursprogramma van archeologie, waarmee ze bovenop haar

reguliere programma extra studiepunten kan halen. Ze ziet het als een nieuwe kans om een streepje voor te krijgen op de rest. “Ik wil goed worden in mijn vak. Het liefst wil ik goed zijn in iets wat anderen niet kunnen. En wat ik ook heel graag wil: interdisciplinair onderzoek doen.”

Tot slot

Geert ten Dam, voorzitter van de Onderwijsraad, opende dit jaarboekje met de stelling dat niemand zal bestrijden dat het onderwijs een belangrijke taak heeft in de vorming van jongeren. Ze voegde eraan toe dat er wel discussie kan zijn over *hoe* dat moet gebeuren. De geïnterviewden in deze uitgave zijn het daarover opmerkelijk eens.

“Het begint met superieure leraren”, zegt onderwijsbestuurder Ingrid Verheggen. Ook andere geïnterviewden wijzen op het grote belang van onderwijsgeevenden. *Zij* zijn de rolmodellen, *zij* moeten hun leerlingen vormen door zichzelf als voorbeeld te stellen. Ze moeten basale omgangsvormen voorleven, maar ook hun vak kennen, een onderbouwde mening durven geven en iets kunnen doen met de reacties uit de klas. Dat klinkt simpel, maar dat is het niet. Sterker nog: het wordt steeds moeilijker. Leerlingen en studenten beschikken over veel meer informatie en keuzemogelijkheden dan enkele decennia geleden. Om ze daardoorheen te leiden is beslist geen sinecure.

Voor diegenen die zo’n voorbeeldfunctie succesvol vervullen is de vraag hoe zij hun leerlingen moeten vormen overbodig. Studente Christine Erkelens zegt het zo: “Als je mensen voor de klas hebt met passie voor hun vak, die er veel van weten, dan ga je er vanzelf hard voor werken. Dan wil je er zelf ook meer van weten en komt die kritische houding

wel.” Dit ondersteunt ook de visie van de raad dat kennisoverdracht en vorming elkaar versterken, en dus niet los van elkaar gezien moeten worden. Het betekent wel, zoals Ten Dam al aangaf, dat er blijvend geïnvesteerd moet worden in de kwaliteit van leraren.

Daarnaast moeten de leraren zich gesteund weten door de school. “Je moet met z’n allen op ongeveer dezelfde manier denken over onderwijs en vorming. Ouders en kinderen moeten bewust kiezen voor een school die veel aandacht schenkt aan dit onderwerp”, zegt leraar André van Dijk. Hij voegt eraan toe dat voor zo’n breed gedragen schoolvisie tijd nodig is, en dat die er vaak niet is. Meerdere geïnterviewden brengen naar voren dat de Inspectie meer aandacht zou moeten hebben voor vorming. Het is immers, zoals Elmer Smith van het ROC Mondriaan het uitdrukt, “absoluut een taak van de school om studenten anders te laten kijken naar de wereld”. Anders gezegd: het onderwijs moet jongeren leren verder te kijken dan hun neus lang is.

De raad geeft in het advies *Onderwijs vormt* preciezer aan wat er moet gebeuren om vorming in het onderwijs te verstevigen. Het wordt aangeboden aan de Eerste Kamer. Hopelijk zal dit advies een eerste aanzet zijn om wat Verheggen noemt de 'eeuwige pendel' tussen aandacht voor leeropbrengsten óf voor vorming tot stilstand te brengen.

Lijst van uitgebrachte adviezen en verkenningen in 2010

Ontwikkeling en ondersteuning van onderwijs
(27 januari 2010)

De school en leerlingen met gedragsproblemen
(15 februari 2010)

Ouders als partners
(17 februari 2010)

Vroeg of laat
(8 maart 2010)

Verzelfstandiging in het onderwijs I
(11 mei 2010)

Naar een nieuwe kleuterperiode in de basisschool
(26 mei 2010)

Het recht op toelating nogmaals bezien
(18 juni 2010)

Diplomaregister
(6 juli 2010)

Toezicht en bekostiging bij nieuwe schoolstichting
(23 juli 2010)

Een diploma van waarde
(13 oktober 2010)

Boeddhisme als richting
(29 oktober 2010)

Wetsvoorstel kwaliteit vso
(12 november 2010)

Verzelfstandiging in het onderwijs II
(23 november 2010)

Uitgebreid onderwijs
(15 december 2010)

Een onderwijsprogramma met maatschappelijke voorhoedes
(15 december 2010)

Voor informatie over deze en andere publicaties: www.onderwijsraad.nl

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht.

De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en websitediscussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

Concept en tekst:
www.francissencommunicatie.nl,
Amsterdam

Ontwerp en layout:
www.balyon.com,
Zoeterwoude

Fotografie:
www.annophoto.com,
Amsterdam

Drukwerk:
DeltaHage, Den Haag

© Onderwijsraad, Den Haag.
Alle rechten voorbehouden.
All rights reserved.

ONDERWIJS **raad**

Nassaulaan 6 - 2514 JS Den Haag
www.onderwijsraad.nl